

ROMUALDAS GRANAUSKAS: aš jį prisimenu tokį

EDVARDAS RUDYS

Romualdas Granauskas Mosėdyje (Skuodo rajonas) mokėsi nuo šeštos iki dešimtos klasės. Tuo laikotarpiu jis su mama gyveno Šauklių kaime, gyvenvietėje, kuri yra senuoju keliu nuo Mosėdžio link Salantų pavažiavus apie 4 km. Jų namas buvo senoviško tipo, įėjimas per vidurį. Žingtelėjęs apytamsia priemene dešinėn, atsidurdavai prie jų kambario durų.

Granauskai gyveno dviejuose kambariuose. Pirmąjį vadindavo būnamuoju. Čia buvo pakuriamas pečius, skirtas valgiui virti. Ant rasis kambarys buvo gerasis. Jame stovėjo stalias, lovos ir kiti būtiniausi baldai. Už nedidelių, kryžmais rėmais pietų pusėn atsuktų langų tęsėsi platus kiemas, kuriame augo keli medžiai. Iš čia, žvelgiant į rytų pusę (kairę), matėsi žemėjanti, krūmų ir žolės priėjusi pieva. Per ją kiek paėjęs, atsidurdavai prie Aiškūno upeliuko,

kuris tarp karklų ir alksnių megzdamas gyvatuko kilpas, vingiavo šiaurės pusėn link Bartuvos upės.

Romualdas (mes jį vadindavom Romu) buvo juodbruvis, tamsoko gymio, keturkampio, patrauklaus veidelio vaikinukas, lieknas, figūringo stoto, visada tvarkingai apsirengęs, gerai išprosytomis¹ šviesrudėmis kelnėmis ir tokios pat spalvos treningu arba švarkeliu. Tai buvo jo išieginiai drabužiai, su kuriais eidavo į klasę, mokyklos vakarus, krepšinio aikštelę, kai, pasibaigus pamokoms, nutardavome dar kiek pažaisti. Geriau įsižiūrėjęs tada galėjai pasakyti, kad šis paauglys nemaitinasi pilna burna ir nevalgo patį kaloringiausią maistą, nes į akį krisdavo kiek perdėtas tokio amžiaus vaikinui lieknumas. Tada taip atrodė dauguma mūsų mokyklos auklėtinių, nes, sukolchozinus kaimo žmones, kartkartėmis pritrūkdavo pagrindinio paauglių maisto – juodos duonos.

Jo tamsūs, kiek pasigarbanoję plaukai, platokas ryškių vyriškų bruožų veidas darė gerą įspūdį, buvo patrauklus, žavėjo ne tik bendraklases, bet ir vyresniųjų klasių mergaites.

Romo mama buvo tyli. Kai ji būdavo šalia savo sūnaus, nuolat jos akys krypdavo į sūnų. Iš jos žvilgsnio matėsi, kad Romas – visa jos gyvenimo prasmė ir kad jam ji atiduoda visa, ką turi geriausio. Moteris ji buvo graži, vidutinio ūgio, taip pat juodbruvė. Jos galvą puošdavo didelis, pasipūtęs smulkiai garbanotų tamsių plaukų kuokštas, kuris labiau būdingas afrikietėms moterims, o ne Žemaičių žemės dukroms.

Romas buvo kompanijos žmogus ir, jo bendraamžiams sumanius ką nors įdomaus nuveikti, kviečiamas dažniausiai neatsisakydavo prie jų prisidėti. Kai jis su kitais draugais eidavo į žaidimo aikštelę, nepuldavo ten stačia galva taip, kaip kiti jo draugai, – nebuvo tos sekundės džiaugsmą patiriančiu laiminguoju. Romas būdavo linkęs pamąstyti, todėl atrodydavo, kad visur kartu su juo eina kažkokia nešiojama ir nerandanti išrišimo mintis. Pokalbiuose išsakydavo savo mintis iki galo, pasitikėdavo pašnekovais, nuoširdžiai da-

Kairėje – pokario metais veikusios Mosėdžio vidurinės mokyklos senasis pastatas. Danutės Mukienės nuotrauka

lindavosi savo patirtimi ir turbūt pats perimdavo ją iš kitų.

Septintoko amžius neramus ir ieškantis. Tokio amžiaus paaugliai nori iš karto viską išbandyti – šaudyti, pasidarius savo šautuvą, klausytis, pasidarius savo detektyvinį radijo imtuvėlį, imtis kitų suaugusiems avantiūristiniams atrodančių darbų. Romas nebuvo toks – jo laikysenoje buvo daugiau brandaus rimtumo ir vyriškumo, tikro supratimo, kas yra pavojingi niekniekiai ir vertingesni už juos dalykai. Pavyzdžiui, neteko jo matyti kompanijoje, kuri su pasidarytu šautuvėliu, panaudodama degtukų sierą, bandydavo ar kulka-dratgalis šaunant gali kiaurai perkirsti faneros lapą.

Mūsų mokyklos laikais, gal kiek labiau negu dabar, netoleruodavo rūkančių mokinių. Tie, kurie rūkydavo, per pertraukas, rinkdavosi prie mokyklos stovinioje kareivinių tipo lauko išvetėje² ir ten traukdavo dėmę. Visoje mokykloje tada rūkančių berniukų buvo ne daugiau kaip dešimt, o tokių mergaičių – nė vienos. Romas priklausė rūkaliams, nors pasitaikydavo, kad jis kurį laiką ir nerūkydavo. Tačiau po pamokų kartu su kitais šaukliškiais eidamas namo, būtinai išsitraukdavo cigaretę. Ne jis vienas, o visi trys bendrakalviai – Jonas, Kostas ir jis.

Tada pakelis „Belamor kanal“ ar „Prima“ kainuodavo tik keliasdešimt kapeikų – žymiai mažiau negu dabar. Mokiniai, kurių kažkieno padovanotų kapeikų reikėdavo užtekti ir cigaretėms, ir bilietui į kiną ar šokių, tai būdavo dideli pinigai ir nuolat jų trūkdavo. Dėl to, nors cigaretėmis rūkalių dalindavosi draugiškai ir dėmą pešdavo kartu, buvo nerašyta taisyklė – šiandien vaišinu aš, o rytoj, būk maluonus, tu. Šaukliškių trijulėje, nors nežymiai, bet pradėjo išsiskirti Kostas, kuris labiau buvo linkęs imti ir retai kada duoti iš savojo pakelio.

– Reikia jį pamokyti, – kartą pasakė Romas. Jonas pritarė. Tada jie iškrupstė iš cigaro čiulpiamojo galo taboką ir įpylė į ją šiek tiek smulkaus parako. Ir štai po pamokų jie vėl eina namo ir, žinoma, visi trys užsirūkė. Jau baigė surūkyti savuosius Romas ir Jonas, o Kostas, lėtai su pasigardžiuoju traukęs, dar turi apie pusę centimetro cigaretės.

– Turbūt sudrėko ar išbiro mūsų užtaisas, – patyliukais Jonui tarstelėjo nusiminięs Romas.

– Geriau, kad taip ir būtų. Matai, koks

1950 m. Mosėdžio vidurinės mokyklos muzikinis-vokalinis ansamblis (vadovas – mokytojas J. Andrijauskas). Pirmoje eilėje iš kairės sėdi: J. Galdikaitė, E. Miliūtė, D. Narvilaitė, R. Vaškytė, A. Rudytė, G. Balandytė. Antroje eilėje iš kairės stovi: A. Skruibyūtė, J. Malūkaitė, P. Narkus, I. Raudonis, K. Kuprys, J. ir J. Jurkutės. Viršuje su skudučiais pirmas – R. Alminas. Kiti asmenys neatpažinti. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Edvardo Rudžio archyvo

galelis beliko, jei sprogs, gali jam nudrėksti lūpą, ištarė Jonas.

Ir kaip tik tuo momentu po Kosto nosim sušnypštė ugnis, pakvipo paraku. Bet tie eina toliau, tarsi nieko nebūtų atsitikę. Kostas, suraukęs antakius ir prispaudęs ranka lūpą, vos neašarodamas, žvelgia čia į vieną, čia į antrą. Žinoma, skauda lūpą, bet tie kiti du tarsi niekuo dėti. Pagaliau Romas rimtu veidu sako:

– Matai, kokių gali pasitaikyti, kai fabrikuose žmonės stachanoviškai dirba. Nepatikrinęs daugiau nė iš tolo nebeimsiu. Dabar kiekvieną cigarą reikės perkratyti ir pervynioti. Kur tik nebūna to broko.

Kitą dieną Kostas atėjo į mokyklą su šiek tiek patinusia lūpa.

– Kažin, ar jis suprato mus? – per pertrauką Romo paklausė Jonas.

– Nebijok, nėra tiek durnas.

Ir iš tikrųjų... Po to įvykio Kostas laikėsi nerašytos, bet priimtos rūkymo tvarkos.

Tais laikais nei miestelyje, juo labiau kaime, nebuvo elektros. Cilindrinėse lempose degindavome žibalą ar kitą dagų, lempai visiškai netinkantį skystį. Dėl to vakarojant ir apsišviečiant lempa, kambaryje netrūkdavo aitrų dūmų ir prieblandos. Nebuvo radijo ar kurių kitų elektrinių muzikos prietaisų.

Geriausiu atveju galėjai klausytis mechaniniu patefonu iš plokštelės grojamų Stalino maršų. Bet tie dalykai buvo brangūs ir vos girdimi ir tik priklojus prie aparato ausį.

Visas malonumas buvo kartą ar du per savaitę Mosėdžio miestelyje rodomas sovietiškojo socialistinio realizmo sukarikatūrintas kino filmas. Jei retkarčiais pasitaikydavo koks cenzorių apkarpytas užsieninis (pavyzdžiui, „Tarzanas“ ar „Bagdado vagis“), tai ir iš toliausių vietų pažiūrėti jo tarsi į kokius atlaidus suplūsdavo visi, kas gyvas ir dar judantis. Prieš filmą kino mechanikas paleisdavo nedidelį benzininį, elektrą gaminantį varikliuką ir per garsiakalbį būtinai uždėdavo plokštelę su M. Berneso ar L. Utiosovo ru-

(Nukelta į 46 p.)

Šauklių kaimo riboženklis. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 45 p.)

siškais garso įrašais – lauke pasigirdavo daina „A pomirat' nam ranovato...“ (*O mirti mums kiek per anksti*).

Pašokti ir paįšdykauti į būrį suėjusiam jaunimui elektros nereikėdavo. Bet tokios pramogos ne visada ir ne visur. Turėdavo būti iš anksto pakabinta žinia apie tokį susibūrimą, susitarta su muzikantais, surasta vieta. Eiti į viešuosius suaugusiųjų renginius, kurie vykdavo mokslo metų laikotarpiu, mosėdiškiai pedagogai drausdavo, nes ten, anot jų, moksleiviai „gali pamatyti girtų šokėjų“. O kad tie girti šokėjai iš tų pačių kiemų ir namų, kur gyveno mokiniai, pedagogai galvų nesukdavo. Ta taisyklė buvo taikoma tik šokiams, kurie vykdavo miestelio klube. Atšilus orams, kaime būdavo rengiamos gegužinės. Jose galėdavo šokti kiek tik nori. Būdavo problemų tik dėl saugumo, nes pokario kaimas tebebuvo neramus, kartkartėmis vis pasigirdavo šūviai.

Mosėdžio moksleiviai buvo susigalvoję ir kitokių pramogų – užšalus malūno prūdui, pavakariais rinkdavosi ant ledo pačiuožinėti. Tiko rogutės, pačiuožos ir medinės klumpės, ant kurių įsibėgėjęs nučiuoždavo visą dešimtį metrų. Susirenka jaunimas ant ledo ir išdykauja – bėga, tempia, stumia vienas kitą, verčia iš kojų. Kitas, įdomumo dėlei, atvažiuoja ir su dviračiu, nors ant plyno ledo su juo sukintėtis ir netiko. Romą ant ledo mačiau tik kartą ar du, nes dėl čiuožinėjimo eiti iš Šauklių į Mosėdį, nevertėdavo.

KNYGOS

Tų laikų mokiniui didžiausia nieko nekainuojanti vertybė buvo knyga. Reikėjo tik įprasti ir pamėgti ją skaityti. Romas dar šeštoje, septintoje klasėje jau skaitydavo striausius romanus, tarp jų A. Tolstojaus triologiją „Kančių keliai“, romaną „Duona“ ir kitas. Apie šį rusų rašytoją jis kalbėdavo labai pagarbiai ir mums siūlė būtinai jį paskaityti. Dar besimokydamas septintoje klasėje pastebėjau, kad Romas kalba ne apie perskaitytą knygą, o apie vieno ar kito rašytojo knygas, vertina rašytojo kūrybą – jų turinį, stilių, veiksmo plėtotę ir kt. Mes tada nesupratome, kad taip samprotauti gali tik tas, kuris daug skaito, sugeba kritiškai ir supratingai vertinti didelės apimties rašytojo plunksnai priklausančius kūrinius.

Romo polinkį skaityti stiprino kaimiška aplinka, gyvenimas toliau nuo judresnio Mosėdžio. Šauklius gaubė žalia ramybė. Netoli čiurlenančio upokšnio sietuvėlėse žvejybą mėgęs Romas pastabia akimi sugebėdavo pamatyti visą tyrame vandenyje vykusį gyvenimą. Jis pamatydavo ir kiekvieną vabalą, praskrendantį paukštį, po žiemos atgyjančius augalus ir gyvius, kurie judėjo, džiaugėsi, žydėjo, brandino sėklas. Ramus, su meškerės plūde užgautas vanduo ne tik vilnijo, bet atspindėjo debesuotą ankstyvo vasaros ryto dangų, vešliai išsiplatinusius karklynus, žadino pajutimo ir apmąstymo proveržius, kurie jau tame paauglystės amžiuje buvo kupini besiskleidžiančio talento šviesos, įvaizdžių gausos ir minties su-

Bartuva prie Mosėdžio gimnazijos. Danutės Mukienės nuotrauka

siliejimais, ateityje virsiančiais aprašomų dalykų frazėmis, žemaitiškojo žodžio niuansų įvairove ir kitomis rašymo interpretacijomis.

Buvo ir kitų dalykų – tais pokario metais kildavo aštrūs, kruvini susirėmimai, žūdavo žmonės.

Šauklių pradinė mokykla buvo netoli gyvenvietės. Noirint ją pasiekti, reikėdavo nuo kaimo kiek paeiti Salantų link, užkopti kylančiu kaimo keliuku iki viršaus. Čia atsiverdavo vaizdinga laukų plynė su vos matomais Salantų bažnyčios bokštais. Prie to kelio kairėje pusėje stovėjo ilguoju šonu prie kelio prisiglaudęs vianaaukštis mokyklos pastatas. Manau, kad būtent čia Romas savo paauglystės metais pajuto tos plynės žieminį ir rudeninį kvėpavimą, jos vėjų smelkiantį įkyrumą, kurie taip įtikinamai aprašyti jo knygoje „Rūkas virš slėnių“.

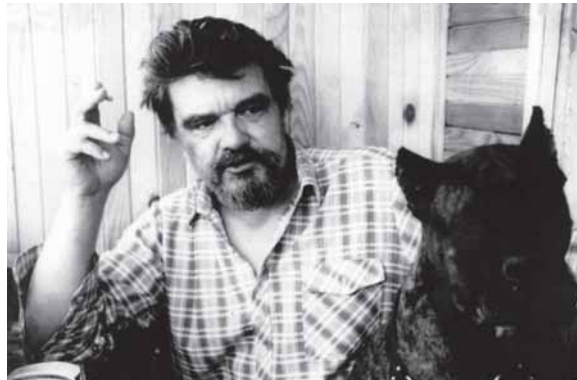
Kai kurie mokiniai, per rusų kalbos pamokas su mokytoja A. Dovydaitiene vos ne pirštais tesusikalbėdavo, o Romas ne tik gerai žinojo šią kalbą, bet tuo metu jau ir skaitė ta kalba išleistą storas knygas. Rusų kalbos mokytoja neoficialiai jį visam pusmečiui buvo atleidusi nuo rusų kalbos pamokų lankymo. Jis tada buvo tik aštuntokas.

Savo lanksčiu liežuviu, draugiškumu, humoro pagaulumu ir aiškiu minties dėstymu, pomėgiu pašposauti (papakštauti) jis puikiausiai tikdavo prie bet kokios kompanijos.

Romas buvo ryžtingas, niekieno lengvai nepastumdomas. Vieną 1952 m. sekmadienio popietę, kai mokiniui B. Grigaičiui pasirodė, jog bendrabučio kambaryje per daug svečių ir per daug alaso, kuris trukdo ruošti pamokas, jis pradėjo su atvykėliais bartis. Aštriai atsikirtinėjant Romui, atmosfera kambaryje po truputį, po truputį tiek įkaito, kad kambario šeimininkas pastarąjį jau ne tik žadėjo išmesti, bet ir priėjęs prie jo buvo begriebięs už pakarpos, ketindamas išstumti pro duris. Tada kambaryje gyveno ne tik B. Grigaitis, bet ir dar trys kitų klasių moksleiviai. Romas buvo užėjęs pas juos. Tąsyk kaip atmosfera kambaryje greitai įkaito, taip greitai ji ir atušo. Mes jau buvome pakankamai protingi ir supratome, kad bendrabutyje svečiams triukšmingai ir agresyviai elgtis nedera, tad susitvardė ir Romas. Pasibaigus tam nedideliam „spektakliui“, Romas ištraukė iš kišenės ranką, kurioje švitravo atlenkto kišeninio peiliuko gelažtė. Visiems girdint, tarsi tarp kitko, jis pasakė:

– Atrodo, didysis karštis kai kam jau bus praėjęs ir atėjo pats laikas pasidėti ginklus... – ir, užlenkęs peiliuką, įsidėjo jį atgal į kišenę. Tai nebuvo noras pasigirti ar pasirodyti...

Mokyklose nuo pat septintos klasės reikėdavo lankyti karinio parengimo pamokas. Buvo stiprinama ir sovietinė DOSAF organizacija. Mums, paaugliams, svarbiausia būdavo, kad per tas pamokas leisdavo pašaudyti iš mažo kalibro šautuvo. Mokykla gaudavo rudo kartono dėžutėse įpakuotų ir vazelinu suteptų šovinių, popierių, apvaliais apskritimais sužymėtų taikinių. Karinio pasirengimo mokė mokytojas J. Andrijauskas, kuris mokiniams buvo nuoširdus ir jais pasitikėdavo. Prie pat mokyklos buvo ilga dauba, kurioje savo iniciatyva ir jėgomis buvome įsirengę šokią tokią šaudyklą. Tą kartą mokytojas mums patikėjo raktus nuo ginklų sandėlio, kuris buvo įrengtas buvusioje miestelio daboklėje, paliko šovinių ir leido pasitreniuoti šaudykloje. Kartu su mumis buvo ir Romas. Šaudėme į taikinius. Bet kur kas įdomiau būtų pašaudyti į varnas, kurių aukštuose mokyklos paprūdės medžiuose krankė devynios galybės. Nuo to mes susilaikyti negalėjome, tad ir nukreipėme vamzdžius į krankimu įkyrėjusius paukščius. Nors iki jų, sutūpusių

Romualdas Granauskas. Džojos Barysaitės nuotrauka. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

medžių galūnėse, buvo geras pusšimtis metrų, vieną pasisėkė nušauti. Pakilo dar didesnis varnų klegesys. Bėgame pažūrėti kritusios. Kaip tik tuo metu viena varna, tarsi puldama mus, čirkstelėjo savo gerą tiesiai Romui į garbanas. Mes, tai matydami, krentame iš juoko, o Romas sako:

– Va ir atsilygino mums už kritusią draugę... – ir nuėjo paprūdėn apsiplauti.

Nušautoji varna buvo tikra invalidė, nes jos abi kojos kažkada, matyt, buvo nulūžusios ir negrabiabai sugijusios. „Nebereikės vargšei gyvai kankintis,“ – pasakėme, ją pamatę.

Mokykloje direktorius Jonas Matulis buvo įvedęs tokią tvarką, kad kelti šokių, neturint parengtos koncertinės programos, negalima. Reikėdavo ruošti vaidinimus, sugalvoti dar ką nors, tai renginio pradžioje parodyti, o tada jau galima ir pasišokti. Per metus šį ar tą turėdavo pademonstruoti bemaž kiekviena klasė. Kartą kitą mums padėdavo fizinio lavinimo mokytojas Pranas Čiapas, paruošdamas sceniniam pasirodymui gimnastes ir gimnastus, tarp kurių būdavo I. Donėla, S. Žilinskas L. Kairys A. Rokaitė bei keletas kitų.

Romo septintoji klasė kartą paruošė vaidinimą-pasaką „Raudonoji radasta“. Veiksmai vyko karaliaus rūmuose. Rūmų juokdarį vaidino Romas. Vaidmuo menkas ir, galima sakyti, mažai kuo susietas su pasakos veiksmu, bet kaip puikiai ir patraukliai jį atliko Romas! Kai jis pradėdavo scenoje juoktis, savo mimika ir judesiais ką nors iš artistų pamėgdžioti, tai visi žiūrovai lepdavo iš juoko!.. Romas sugebėjo visus žiūrovus užkrėsti gera nuotaika, patraukti juos, situaciją paversti labai juokinga. Vėliau, kai kartojo spektaklį, turinys mums jau buvo žinomas, bet mes vis tiek ėjome į tą spektaklį, nes norėjome pasižiūrėti Romo geros vaidybos.

Romas buvo gana muzikalus, nors jis ir jokio specialaus muzikinio išsilavinimo neturėjo. Mokytojo J. Andrijausko suorganizuotame mokyklos ansamblyje Romas grojo smuiku. Kartą mačiau, kaip jis pasikišo po smakru instrumentą ir pradėjo čirpinti žinomą melodiją „Kviečių lauke“, sukurtą pagal Isakovskio žodžius. Vėliau, paėmę tą smuiką, bandė čyrinti ir kiti, bet jiems nieko gero neišėjo.

Dar besimokydamas septintoje klasėje jis parašė apsakymėlių apie šieno vežimą iš kolchozo laukų. Jis gražiai pasakojo apie saulėtos dienos vaizdą, artėjantį lietaus debesį, būrin suėjusius darbininkus, kurie skuba tą sieną suimti, sukrauti į vežimus ir parvežti į

(Nukelta į 48 p.)

Mosėdžio šv. arkangelo Mykolo bažnyčia. Danutės Mukienės nuotrauka

(Atkelta iš 47 p.)

daržinę. Tas jo kūrinyje nupieštas saulėtos dienos vaizdas, kylantis vėjas, šieno grėbimas mediniais grėbliais mano atmintyje yra išlikęs iki šiol. Vėliau tas Romo rašinys buvo išspausdintas žurnale „Jaunimo gretos“. Mums tai buvo didelė staigmena. Nepastebėjau, kad jis, tuomet septintokas, ta savo respublikiniame žurnale pasirodžiusia publikacija būtų pasididžiavęs ar ką nors dėl to pasakęs. Tik mūsų, jo bendramokslų, akyse Romo autoritetas po tos publikacijos smarkiai ūgtelėjo.

Mokyklos literatai leido sienlaikraštį ir ranka perrašomą apie 50 puslapių apimties savos kūrybos žurnaliuką. Jo leidybai vadovavo B. Grigaitis. Perrašinėdavo tie, kurių braižas būdavo gražus ir lengvai perskaitomas – M. Valavičiūtė, S. Daukantas, A. Skruibytė ir kiti. Žurnalo nuolatiniai autoriai buvo R. Granauskas, R. Pakalniškis, B. Grigaitis, S. Lygutaitė ir keletas kitų. Literatūriniais jo reikalais rūpinosi lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas A. Šileikis. Šio žurnaliuko bovo išleista apie aštuoni numeriai.

Vėliau, lankant literatų būrelį, mus žavėjo Romo parašytas apsakymėlis, kuriame jis pavaizdavo turguje duonos kepalą pavogusį čigoną paauglį, kurį susirinkę žmonės pasmerkė, sumušė ir sukurvintą paliko gulėti kelio duklėse.

Romas tuo laiku rašė ne tik prozas kūrinius, bet ir eilėraščius.

Aš gerbiau Romą. Jis mokėsi žemesnėje klasėje negu aš. Buvau patenkintas artimiau su juo susipažinęs. Ta pažintis gyva išliko visam laikui.

Kaip tik tuo metu aš sužinojau, kad jis ne tik gerai rašo, bet ir daug skaito. Tuos dalykus mėgau ir aš, bet ne tiek, kiek Romas. Man labiau patikdavo gauti kokį apiplyšusį futbolo ar krepšinio kamuolį, būti lauke ir bendrauti su bendraamžiais. Knygai ir pamokoms vis pritrūkdavo laiko. Kai Romas man išgyrė „Kančių kelius“, netrukus mokyklos bibliotekoje susiradau šią ant pilko pokarinio popieriaus išspausdintą, nevykusiai apkarpytą knygą ir pasiurpau – net trys stori tomai! Tada nedvejodamas pasakiau sau: „Kad ir kas bebūtų, o savo smegenų tokiom storybėm niekada nedžiovinau ir nedžiovinsiu“; man dar nebuvo atėjęs laikas skaityti tokias knygas.

Prisimenu, kaip kartą literatų būrelio susirinkime Romas skaitė ką tik parašytą savo apsakymą. Ten buvo rašoma apie tai, kaip jis saulėtą rytmetį, ant peties užsimekęs meškerę, eina žvejoti. Ir koks tai buvo rytmetis! Ir kiek jis visko matė paupy, tekančio upelio vandeny... Man, taip pat kartkartėmis draugavusiam su upe, pasirodė, kad aprašytas visai ne rytmetis, o kažkokia neįtikėtina graži pasaka. Prisimenu, moky-

tojas A. Šileikis, vertindamas mūsų kūrybą, labai pagarbiai ir su patosu kalbėdavo apie Romo rašto darbus, grožinės literatūros kūrinius.

Kartą su Romu susitarėme, kad jis man atneš paskaityti savo eilėraščių. Sąsiuvinis buvo tamsiai rudais viršeliais ir ne tik storas, bet dar ir didelis – A4 dydžio. Ir prirašyta buvo labai tvarkingai ir ne tiek jau mažai – apie dvidešimt puslapių. Geri, prasmingi, sklandūs tai buvo eilėraščiai. Mane nustebino jo minčių naujumas. Tai buvo visai nepanašu į tai, ką tais metais galėjai perskaityti žurnaluose ar oficialiuose laikraščiuose. Gražindamas sąsiuvinį pagyriau jo kūrybą ir pagalvojau: „Jei man taip eitų, tai rašyčiau ir rašyčiau.“ Kelios, labai prasmingos eilutės iš to sąsiuvinio mano atmintyje išliko iki šiol, tarp jų ir šie melancholija persunkto eilėraščio pabaigos žodžiai: „*Kryžkelėj sustojęs tu nebežinosi / Ar ieškoti ver-ta tarp žmonių žmogaus...*“

Kai perėjom į aukštesnes klases, kai pradėjo patikti panelytės ir kai tą jau parodydavome ne vien timpltelę mergaičiukę už kaselių, bet ir kartu su mergaitėmis eidami į šokius, oi, kokios gražios ir jaudinančios būdavo tų metų vasaros atostogos... Gali eiti kur nori – niekas nevaržo. Ne kartą iš Mosėdžio senuoju vieškeliu patraukdavom ir į Šauklių pusę. Eidavome gražiu, iš abiejų pusių beržais apsodintu vingiuotu keliu. Kiek toliau, į rytus, blizguriuodavo senojo malūno prūdo vaga, tęsėsi žalios lankos ganyklos, galulaukės, žmonių daržai.

Kartą einančiųjų būrelyje buvo Alma Skruibytė, vėliau tapusi Romo pirmąja žmona, Stasė Lygutaitė, (greitai po mokyklos baigimo ištekėjusi už Bucevičiaus), keletas Mosėdžio kavalierių. Būreliui linksmai šnekučiuojantis ir laidant sąmojus, pasiekėme Šauklius. Gamta buvo svaiginanti. Alma, žavėdamasi pakelėse svyrančiais ką tik išsprogusiais berželiais, svaiginama žydinčios lankos kvapų, nerūpestingos jaunystės pilnatvės, tyliai atsidujusi ištarė:

– Bepigu Romui nerašyti, kai aplink jį toks puikus, visko kupinas pasaulis...

Jos žodžiuose buvo dalis tiesos.

Kai skaitau R. Granausko knygas, tai vėl ir vėl prieš akis iškyla tos Šauklių vietos, tos ano meto trobos, tas gyvenimas, kurį jis

gyveno būdamas čia, eidamas į mokyklą, skaitydamas knygas, dirbdamas darbus.

Labiausiai su paauglystės metais susijęs jo „Rūkas virš slėnių“. Mane šiame kūrinyje labiausiai žavi ne tiek žmonių portretai, kiek aprašomų vietovių vaizdai, kurie susiję su Šauklių kaimu.

Nuo Šauklių pradinės į visas puses tęsiasi lyguma, kuri keičiasi tik metų laikams pakeičiant šio krašto žemės spalvas. Reikia labai įžvalgios ir pagaulios akies, kad toje plynoje vietoje kažką surastum, kažkuo pasidžiaugtum, su kažkuo suaugtum. Reikia įsimylėti mergaitę, įkelti į medį gandro lizdai ratą, pasodinti obelį, padirbti varnėnams daug inkilų...

Naujūnų kaimo gale, prieš pat Mosėdį, dešinėje kelio pusėje stovėjo vienišas namas, kuriame gyveno Kairiai – sūnus ir motina. Su tuo Kairiu kartais Romualdas ateidavo į Mosėdį, kai klube linksmindavosi jaunimas arba vykdavo koks nors šventinis minėjimas. Su Kairiu mažai kas iš bendraamžių bendraudavo, nes jis buvo labai keistas ir savotiškas vaikinąs. Jo žvilgsnis buvo nepaprastai aštrus ir bekompromisis, lyg vaikinąs visą laiką ant ko nors labai pyktų. Tai gal būtų dar ir nieko, bet jis į šokius ateidavo su juodomis korpėmis, kurias savo rankomis negrabiai ir storai buvo apdažęs baltais ir raudonais aliejiniiais dažais. Ant jų dar puikavosi tik jam vienam tesuvokiami aliejiniiais dažais nopiešti į žvaigždės panašūs ženklai. Kai Kairys atsistodavo šalia, visi pamažu nuo jo pasitraukdavosi ir jis likdavo vienas. Kai šalia Kairio atsirasdavo Romualdas, jis niekada niekur nesitraukdavo ir tada atokiau nuo visų jį likdavo stovėti dviese. Romas, matyt, pakeliui buvo kada nors su juo išsikalbėjęs ir jautė pareigą šio jaunuolio neniekinti ir neatstumti. Su Kairiu nemačiau šokant nė vienos mosėdiškės. Tikriausiai visoms jis kėlė įtarimų, ypač dėl tų keistai išdažytų batų.

Mosėdžio vandens malūnas, kuriame dabar įrengta Respublikinio Vlado Into akmenų muziejaus kamerinė dalis ir veikia šio muziejaus administracija. Danutės Mukienės nuotrauka

Vėliau atėjo žinia, kad Kairys kirviu žiauriai nužudė savo motiną ir yra suimtas. Kairių namelyje neliko nė gyvos dvasios ir per keliolika metų jis pamažu sugriuvo.

Vėliau, man iš Mosėdžio išvykus gyventi kitur, su R. Granausku buvau susitikęs dar keliolika kartų, bendraudavome ir telefonu, bet tai jau priskirtina ne paauglystės metų prisiminimams.

¹ Išlygintu.

² Tuailete.

Šauklių pamiškės pavasarį, pasibaigus akmenų rinkimo darbams. Danutės Mukienės nuotrauka